

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1892
: L 40:88 A /

Rydberg, Viktor,

HS L 40:88 A

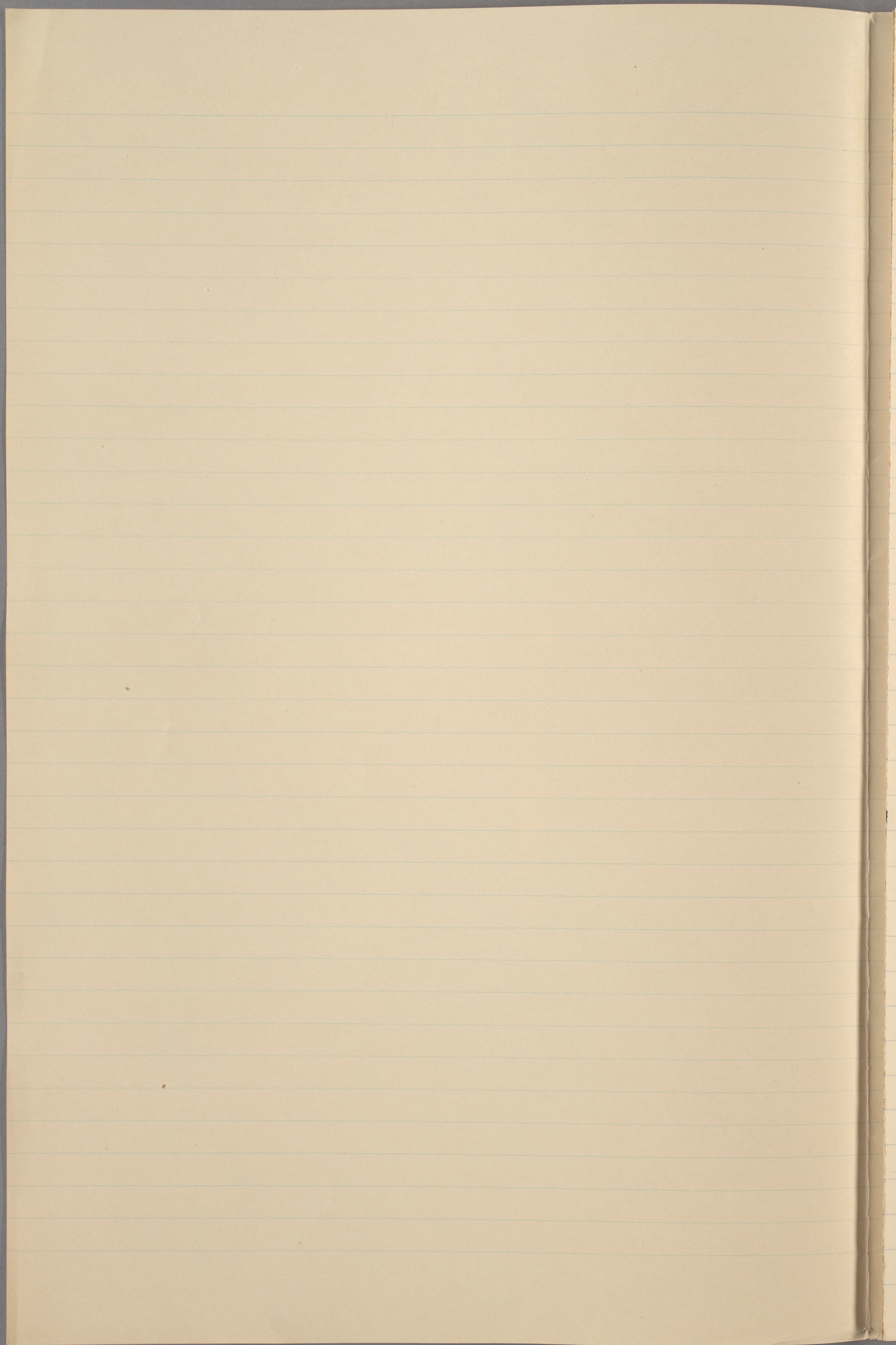
National Library
of Sweden

L 40: 88A : 18

18.

8/4 1892

(9 bl.)

I tisdags afslöt jag redogörelsen för Michel Angelos verksamhet som målare. Någon egentlig skola efterlämnade han icke. Att lära andra att se naturen så som han såg henne kunde han icke. Men han icke lära bort sitt eget snille, icke ge i af ~~de~~ den innersta och egendomligaste i sitt eget väsen. Men han hade i sig en förmåga, som kunde efterhärmas. Han hade med sina väldiga gestalter i liddrefulla rörelser slagit sin samtids med häpnad och beundran. Så kommo då helt gifvet efterpå, som de väntade att till godt pris inhörja samma häpnad och beundran, om de tillagnade sig de hans egendomligheter, d. kunde härmas, eller att härma honom, utan att se verkligheten med hans ögon, utan att möta och ondarna intrycken uti sin med hans andes kraft, den näste nödvändigt till manér. I andra hälften af 1500-talet visade det fördomskull af maneriter, och konst, d. knifver, att dess utöfvare skola vara ärlige mot sig själva och ~~mot alla~~ och vara sig själva, gick med kärliga steg mot sitt förfall.

Därmed är dock icke sagt, att något inflytandet, som Michel Angelo utövade på dem, d. kommo närmast efter honom och varit i omedelbar beröring med honom, verkade alluett förderligt. Han hade lärjungar, som tändes af hans ande, ~~och~~ utan att fördomskull göra anspråk på eller försök till att i förnyad upplaga vara hvad han var. Bland dem var Sebastiano del Piombo, som, när han härnade sin mästares gestalter eller målade efter de under kartongen, dock gjorde det med en kolorit, d. M. A. icke egt, och som han, Seb. del Piombo, lärt sig af den venetianska skolan, särskildt af Giovanni Bellini. ^{Vid sidan af Sebastians Kung Miller} ~~Jitt den kan också räknas~~ Daniele da Volterra, han som fick den ledsamma och otuktasamma uppgiften att nödortsteliget sätta kläder på de nakna figurerna i M. A:s "Uttorst domus" och fördomskull fick af romarne spensamt byxmakaren.

N° 98. Den tafla af Daniele da Volterra, som här i afbildning ^{är målades på} ~~finns~~ i kyrkan S. Trinità de Monte i Rom. Den föreställer,

† Af Sebastiano del Piombo finns i Londons nationalgalleri en tafla, som föreställer "Lazarus' uppväckelse", ett stort verk, fylldt af passivt lif och med skäl räknadt bland målarkonstens yppersta verk. Emellertid har Michel Angelo tagit nägra af figurerna i densamma, och hans ande gör sig känslig i det hela. Den bekanta korintiska gråbild i Florens, d. på auren som af Raphael och Giovanni "Fornarina", är ett sådant verk af Sebastiano del Piombo.

8/4. 92.

8/4. 92.

3
vennans tids. Till den här i främsta rummet de stora målarna
Fra Bartolommeo och Andrea del Sarto.

N: 99. Den målning, som här visas i afbildning, är af Fra Barto-
lommeo och fullbordades, sedan han efter en svår kris i sitt
ungdomslif, hade låtit sin pensel i fem års tid ligga orörd.
Den föreställer, ~~2.~~ i 12, den heliga jungfrun med det nakna bröst-
beinet i sitt knä, med Johannes döparen och den helige Stefanus &
önnre sidor, med vackra bevingade änglagossar, som hålla himmels-
drottningens krona öfver ^{Marias} händer kaprad och med tredje ängel
spelande luta vid foten af hennes tron. Målningen, som är nästan
strängt symmetrisk och verkar likväl alldeles icke stelt, emedan
samtliga figurerna ha i hållningen en frihet, som är oberoende af
symmetrien, och ett behag och en älsklighet, som förtjusar, eme-
dan de äro utan ringaste anstrykning af tillgjordhet och koketteri.
De äro rena konstlade uttryck af denne ädla målares eget
själ.

Bartolommeo della Porta, som han kallades, innan han blef munk,
föddes i närheten af Florens år 1475. När reformatorn Savonarolas
fiender i april 1498 stormade klostret San Marco, för att bemäktiga
sig den djärfve reformatorn, befann sig bland klostrets försvarare en
hugotvåårig ungdom med ett vackert och hjärtfullt ansikte, ^{som han} en ung
hörde
nålar till den väldige dominikanens trognaste och ärligaste anhän-
gre. Det var den unge målaren Bartolommeo della Porta. Medan striden,
som slutade med Savonarolas tillfångatagande, flammade som häftigast,
gjorde Bartolommeo det lifte, att om han komme därpå med lifvet,
ingå i Dominikanorden. Någon tid därefter var han också upptagen
i denna orden under namnet Fra Bartolommeo.

Med rätt har man beskyldt Savonarola för att ha haft en bar-
barsk och en fanatikers firakt eller hat till konsten. Om Savonarola
det gjort, skulle han aldrig haft en sådan stab af ~~de~~ konstnärer
som Sandro Botticelli, Lorenzo de Credi, flere medlemmar af fa-
miljen Robbia och naturligen Michel Angelo bland sina anhän-
gre. Man vet, att han ^{gillade} ~~anbefollde~~ att målarkonsten utöfades i klostren;
men han önskade en målarkonst, inspirerad af religionen och seditelhetens
ande. Vid de autografier han lät anställa, förbindes intet märkligeven

8/4. 92.

Konstverk, utom mest tyxförsmål, spelkort, markeradrikter och dyligt, men äfven teckningar efter det nakna, kyrkans värde Savon. icke kunde fatta, emedan hela hans sinnesriktning sympatiserade med medeltidens och Fra Giovanni da Ficoles' Konst. När Fra munken Fra Bartolommeo åter upptog pennen, var det uppenbarligen också hans af uppsåt att med detta redskap verka i Savonarolas anda, utom att liksom ²je till spillo de fränsteg konstens renässans hade vuxit.

Den första bekanta målningen af honom är ett porträtt af Savonarola, s. finns i Florens i en ~~enkel~~ ^{Kloster S. Marco} ~~enkel~~ ego, ett kraftigt karaktäristiskt porträtt. I sina äldre dagar målade Fra Bartolommeo ännu en ^{Savonarola} gång och då i den förklarade gestalten af ett helgon, Petrus martyren. En djärf handling af en munk, de man benämner, att kyrkans målsmän låtit strypa och bränna Savonarola m. Kättare!

Kort efter Savonarolas nedgång ~~var~~ var Bartolommeo della Porta ipest symlatt med en frest i kyrkan Maria novella: "da, yttersta doman". Fresten hör till de epokgörande i renässansens utvecklingshistoria. Öfver tronar X under en af serfhafruden bildad bäge; något djupare sitta i en halfkrets jungfru m. och de 12 portarne på. Mittan af fresten intager af en ängel med kors, timmekrona och lans, omgifva af domens besvårlösa härolden. Nedant ser man de uppsträndes skara och inne i den ärkeängeln Mikael, s. med, värdet skilje de salige och de fördömda.

Men ^{den} inuans arbete var färdigt, öfveraf Bartolommeos det och gick i kloster. Det fullbordades af hans vän och medarbetare Mariotts Albertinelli.

Efter fem års paus börja Fra Bartolommeo åter måla, och det ena beundransvärda konstverket efter det andra fullbordade han i sitt kloster, till han vid 48 års ålder afled. En af våra störste Konsthänare, J. Burckhardt, uttrar om honom, att han var den förste, s. förnam i sin tid som andra väcka den höga kärnan, s. uppstår en sammanklängning af starka karakterer, rona imponanta klädfall och kläddrapering och en icke, blott symmetrisk, utan arkitektoniskt uppbyggd gruppering. Leonardo da Vincis förniga att ~~me~~ ^{riktig} gifva skönhet, lif och karakter i ett enda helt egde han verkligen icke, särskildt emedan han icke kunde inlåta sig på rörliga kompositioner. Men hvad en altarmålning i trängre mening kräper han ingen med fullkomligare höghet ~~var~~ uppnått än Fra Bartolommeo.

8/4. 92.

N: 100. Ett af Fra Bartolommeos nista verk meddelas här i af-
 bildning. Det finns i Florens och föreställer: "Kritus begräves af Maria,
 Johanne och Magdalena." Fra B. inlät sig ogerna på det lidelsefulla
 och patetiska. Det öfvervänder icke med det milda, lugna, icke tvända
 i hans egen natur. Men icke det mindre är ju denna målning i hög
 mån gripande, kanske just på den grund, att känslotänningen fram-
 träder utan stor åtbörder. Det är i själva verket en erfarenhet, s. konst-
 konstnär, skald eller målare, bör lägga på hjärtat, att om han själv på
 sitt med afseende på känslans öfverfulla uttryck vilde ha nista ordet,
 så har han fräntagit åskådaren det. Förstår han däremot ingenting
 åskådaren själv det nista ordet och låter ^{slutas} åskådarens känslor
 likasom fullkompletten sin egen, så har han kommit närmare sitt
 mål eller vunnit det. Vi se här Johanne, s. Kväbjande har lyftat
 Jesu lekamet i sina armar; Maria, s. med ena handen på hans hufvad,
 den andra under hans venstra arm lutar sig öfver honom, samt Magda-
 lena, s. kastat sig till hans fötter & trycker kinden till hans knän. Djup-
 vare han en myg af himmelakt art icke kunnat uttryckas än här,
 Den gudliga smärtan är den i verkligast gripande. Det kom sedan
 en tid, s. målade smärtan teatraliskt, rasande & skrikande. Det var
 det djupa konstförfallets tid. I Jesu kropp är den natursvinnigen
 parat med ädel skönhet. Den renare har icke fått lida genom den
 förra. Det bör anmärkas, att Fra Bart. i sitt studium naturen och
 ej lät af sin andlige ^{Sau Marco} mästare förloda sig att öfvergepa studiet af
 det nakna. Han umgicks under denna tid med Leonardo da Vinci
 och Rafael, och Leonardos vid tiden ha befärt honom däri. ~~Men~~ Rafael
 vägar, Ehuru han med största hast bevägnade sig af sina studier i det
 nakna, vågade han likväl illa ut därifrån hos sina klosterbröder i San
 Marco. Munkarne hade ingenting emot hans nakna vackra änglagossar;
 men när han på en af klostret beställd målning framstälde en naken
 yngling, ~~vad~~ ^{den} helige Sebastian, vickte det dem sinogelic, och mål-
 ningen sildes af klostret till Frankfurt.

N: 101. Den målning, s. här är afbildad, "Jesu fru bäres i
 tempel," finnes nu i Kejs. galleriet i Wien. Den tillhör gjordes äro
 före ^{hans} hans död, medan han led af ^{den} ~~en~~ ^{sin} sjukdom, Vincens, Ma-
 rius och Josef gemtver lida kompositionens fasta arkitektoniska

8/4. 92.

Homene. Man finner äfven här, hvar såsom förut ett komponens sym-
metriskt i arkitektoniskt, utom att utställningens frihet leder däraf.
Ett ^{en} sakt skiftande vändning på kapraderna och genom de mellan
Simon i Josef i skjutna två kvinnorna är det hårdt och styft i
anordningen underken, och en fläkt af friskt ornedelbart lif varmen.

I Besançon på bordet ligger en afbildning af ett stort under
de vittflyktne ären mer kändt ö omkladt verk af Fra B. Det
finnes i Besançon och har funnits där, ^{länge sedan} ~~ni gott som~~ ^{af den skapare} obemärkt, alltså att
dess ^{från} beställare emottog det. Det är en härlig bild, s. två projekt
af den store mästarens högsta konstnärskap. Den är nu allmänt
känd under namnet Madonna Carondelet, så kalladt efter ~~en~~ beställaren,
som skänkte den till domkyrkan i Besançon. I altvordningen i tre hälft
sväpar Maria på skyar, barna af sina änglar. Jesus barnet sitter i hennes
knä och lyfter med ^{vänligen} ~~vänligen~~ sin högra hand. ^{höger} ~~höger~~ med den
sväpar af ömse sidor på lutande, något äldre änglar. Till höger
i firgrunden står, genombränd af pilar, den hel. Sebastian, en värdig
naken yngling af utomordentlig färging. Bakom Sebastian en annan
yngling, d. h. Stefanus, i diakondrätt med martyrens palm. Framför
den knäböjer John döparen. Den andra sidan ses d. h. Bernard, hvars
uttrycksfulla arketiska kaprad blickar upp till Maria. Bakom honom d. h.
Antonius, och framom den Carondelet, bilden skiftare, en särdeles till-
talande porträttfigur. Carondelet var Artimean, prelat och lärd humanist.

Hvar Fra B. var ~~en~~ utmärkt kolorist. Gamvalflorentinerna tempera-
färger ersatte han med varma oljefarver. Han är i själva verket Flo-
rens' första egentlige kolorist. Hans färggiffning är alldeles djup, mättad
i harmonisk. Synnerligt i ~~hans~~ ^{utställningarna} på den senare perioden af
hans lif är hans färggiffning beundransvärd, särskildt i öfvergångarne
från varma ~~ljusa~~ gulbrunade ljusytter till de goda skuggorna och i
gemensamma färger, lasurer, användning på underliggande fack-
färger. Hans kolorist återger icke endast det yttre lifet; den framträder
till ytan det inre lifet, personernas känslor.

Hans medarbetare under flere år och hans vän för lifstiden var
Mariotto Albertinelli, en häftig natur, till lyxet Fra B:s raka motsatt,
men profar i sin tillgifvenhet, en ^{främmande} ~~främmande~~ konstnär, s. närmare gång
lyckades skapa mästerverk af betännde värde. Totalafbildningar af 2 hans
utställningar finnligen här på bordet. Den ena "Marie bebödelre" är kon-
ske den yppersta af de många utställningar, som ha det en ämne.

8/4. 92.

Elpa är yngre än Fra B. var den rätte, i många afseenden och så
 mest betydande florentinske lokalmästaren, Andrea del Sarto, rätta
 länken i den gyllene kedja af store mästare, s. 1770 söner af denna
 Florens och verksamme där. Han är en färgpland beöfvare med
 personlig, glad att att skildra lefnadsglada sunda människor och
 finesteckernas värld i all den glans ö färgning. Han förbättrar, han
 man säga, där Ghirlandajo stödde, men öfverträffar Ghirlandajo
 vida genom sin lysande harmoniska, ^{bredda} färggiffning. Bland sin tids fresco-
 målare har Andrea del Sarto i själva verket ingen med liflore hvad
 koloriten angår. Men hvad mjällipet åtagande angår mäter
 han sig icke med Fra Bartolommeo. Själff var han ej heller på
 den personliga karaktären vägnar den, älle mästares jämlikern,
 Ehuru han, utom porträtt, målat nästan endast religiösa ämnen, är
 han mer världelig än religiös i uppfattningen, stundom oskärlig,
 men i sina bästa verk sådana, ämnelig och godlynt. Han är, i så
 ord sagt, en ättkvärd mästare, s. så mycket lättare kom af vår egen
 tid uppfattas, men han står vårt moderna förnimningsätt ganska
 nära, på samma gång men han bevarar något af sin egen tids
 vilfälla ströket.

N: 102. Det verk₂ af Andrea del Sarto, s. här är afbildadt, är
 en fresk i Servitklostret i Florens och framställer den upfödda jung-
 fru Maria. Det är en fresk bland de många, hvoremed han mycket
 nämnda klostret. Den har till förbild Ghirlandajos framställning af
 samma ^{ämnar} ämne, hv. jag först visat nämna åhörare, men öfverträffar den i
 linierens skönhet och färgernas rika harmoniska spel. Kompositionen
 är på en gång enkel och figurrik. ^{Rammet är en kammar} ~~Kompositionen är ett verk~~ i re-
 naste renässanssmak. Se två grupperna å ömse sidor sines genom
 två präktiga gestalter, s. nämna ny Anna, för att efterfråga hennes
 tillstånd. I bakgrunden Joakim ö två kvinnor, s. just tredje öfver
 tröskeln. Den ena af de båda besökande damerna, som som vändor
 sig i face mot arkadören, är Andrea del Sartos hustru, den för
 sin skönhet prisade Lucrezia del Fede, för öfrigt icke prind, utan
 med rikt eller orätt omklad som en högnodig, elak och lågmodig
 kvinna, som var sin för henne mycket svage, godlynte, ^{men för} och allt annat
 än karakters^{fulla} mans onda genies, som beflädat hans richte ö

8/4. 92.

förledt honom till kopierade gämnisar. Då bröt han ett ~~ed~~ med
ed bekräftadt lifte till Konungen af Frankrike att återvända och
arbeta för denne och slog under sig en summa penningar, s. Konungen
ansjöt honom för att med den inköpta italienska konstverk.

N: 19. Det kan nämligen intressant att åter Guirlandajos
målning med samma ämne. I Koloriten, s. vi icke kunna se här,
står Andrea del Sartos högt öfver Guirlandajos. Då och i komponi-
tionens ädelhet och i figurernas yttre behag. Men Guirlandajos
målningar ega en kraft och en audlig finhet, som tillhörde hans
tid mer än den till Andrea del Sartos samtida. Måstasarna äro
den enes såväl som den andres, gestalter.

N: 109. I samma Servitkloster, ~~har~~ öfver ingadörren till
~~den~~ korging har Andrea del Sarto målrat ett af sina
yppersta verk, den berömda "Madonna del Sacco." Till vänster
sitter Josef, bekränt ^{med} med en säck eller kudde öfver läser, till
vänster den ~~rest~~ ^{med} ~~rest~~ ^{rest} madonna med barnet, allt enkelt,
straktadt, med öfverträfflig liniekänsla öfver präktigt färgsinn.
Jesusgossen är utmärkt modellerad, kläddelverk och draperier
mästerliga. Grandiosa former och det ^{rest} fulländade frekoteknik
samverka att beskicka ögat. Madonnan påminner till ansikts-
typen om Michel Angelos madonnor. Men hvad något egentligen
ansiktet? Nästan ingenting, i horige fall knappt något tilltalande.
Det tycks vara en vacker models ansikte, s. ömtar slut på rit-
ningen, ingenting vidare. Själ har knappt några annan i denna
grupp än den präktige ordlige gossen, s. tyckes vilja komma till,
nu far.

I Dresden finns af Andrea en mycket berömd målning: "Abrahams
offer." Målningen har den s. kompositionen beaktad blifvit allt för mycket
berömd. Hvad som dock gif den till en perla är egentligen den utom-
ordentliga, man kan säga helleniska formfärgningen hos Isak och ängeln.
Isak påminner starkt om en af gonnfigurerna i Laokongruppen,
man är, synes mig, än vackrare än denne.

N: 104. Till slut meddelas här en afbildning af Andrea
~~del Sartos berömda grupp "Santos"~~

8/4. 92.

N: 104. Här en afbildning af en bland Andrea del Sartos
^{nu} Raffaellmålningar med ämnet "Kistans begrävt". Så vacker och
 så ^{värl} utmärkt komponerad den är, är den likväl uppenbarligen
 yttligt känd, och den psykologiska behållningen af den synes
 mig vara ganska ringa. Ömfintligt djupare intryck gör
 Fra Bartolommeos behandling af samma ämne. Den konst-
 närliga naiviteten, denna gåpa från himmelen, ^{men} om
 den saknas, ej kan af någonting ersättas, och, om den är ^{frisläp} frisläp,
 ej ^{aldrig} återkommer, finner ännu hos Andrea del Sarto
 i en viss, måningom försvarande mån. Här synes den mig
 vara borta och blifvit efterträdd af en viradiga ganska
 konstnärlig och lyckad, men kall beräkning.

N: 105. Till slut meddelas här en afbildning af hans
 berömda grupp i Louvren, kallad Caritas, en madonne-
 lik moder ~~moder~~ med tre barn.

Det bör till sist nämnas, att Andrea del Sarto målat
 äfven "den heliga nattvarden", nämligen i refektoriet till Kloster
 S. Mari i Florens - ett ämne, för hvilket många konstnärer
 bepröfvade tillbaka, sedan Leonardo da Vinci så öfverträffligt
 och oapphjulligt behandlat det. Andrea har valt ett annat
 ögonblick, nämligen det då Jesus tagen ett stycke bröd, för att
 cloppa det, medan Judas, ensam bland alla apostlarna, håller
 ett bröd i handen. Karaktererna äro ädla och kraftigt gripna
 ur lifvet; men ehuru de i höjdet och djupheten icke kunna
 jämföras med Leonardos, kan man dock till hans ära säga,
 att han är den, d. h. här ^{i Florens} kommer Leonardo närmast.

Andrea del Sarto dog af pesten år 1531. Lucrezia del Fede,
 troque var Karaktör, flydde från honom, var för att icke smittas,
 och fick lefa ännu i många år. Hon dog 1570, ^{är} ^{Arki} sig äktad. Malören
 Vasari, som den bekante konsthistorikern, d. var lärjunge af
 Andrea del Sarto, hade då redan getaljeredd, ^{allt} sedan år
 1550, porträtterat hennes iuve med pannen på långt när icke
 så fördelaktigt som hennes man hade porträtterat henne med
 pansen. - Skada, att Andrea del Sarto icke efterlämnat ett alldeles
 obefläckadt minne. Om den, d. h.skapet så mycket vackert som han,
 ville man så gärna förtäta en alltigenom vacker lefnadsbana.

8/4. 92.

